

Docenten maken het verschil

Meten is weten, is een cliché uit de kwaliteitszorg. Als dat klopt, is er één man die bij uitstek kan aangeven wat leidt tot beter onderwijs en wat niet. In een groot statistisch onderzoeksproject creëerde John Hattie van de University of Auckland een overzicht over duizenden onderzoeken naar factoren die leerresultaten beïnvloeden. Zijn conclusie is duidelijk: 'De grootste bijdrage aan het verbeteren van het onderwijs levert de professionalisering van docenten.'

Olga Teunis

Eind 2008 verscheen "Visible Learning, a synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement" van de Nieuw-Zeelandse prof. dr. John Hattie. Eigenlijk is het de tweede versie van het boek, want toen de eerste versie nagenoeg voltooid was, gooide Hattie die weg. 'Ik had vijfhonderd pagina's geschreven die bomvol stonden met data,' zegt hij. 'Door al het cijfermateriaal raakte ik het verhaal kwijt. Ik ben dus helemaal opnieuw begonnen en heb het verhaal verteld.'

Dit voorval is tekenend voor de gedrevenheid Hattie, die al zijn hele loopbaan intensief bezig is met zowel de praktijk als de theorie van onderwijs. Vijftien jaar lang bestudeerde hij ruim 800 meta-analyses van zo'n 50.000 onderliggende onderzoeken. Na een statistische bewerking kon hij deze onderzoeken op een gemeenschappelijke schaal presenteren: de mate van effect op leerprestaties. Van 138 zeer uiteenlopende invloeden is het nu duidelijk of ze een klein, middelgroot of groot positief effect hebben op leerresultaten, of misschien een negatief effect. Dat moet de nieuwsgierigheid wel prikkelen van iedereen die goed onderwijs wil bieden.

De lat hoger leggen

'De eerste verrassende conclusie die onze analyse opleverde, is dat in het onderwijs bijna alles bijdraagt aan het leerproces,' zegt Hattie. 'Er zijn maar heel weinig zaken met een negatief effect op leren, zoals een kind een jaar laten overdoen, veel wisselen van school, of een medeleerling met storend gedrag in de klas. Verder heeft vrijwel alles een positief effect, of het nu gaat om kleinere klassen, feedback, of nascholing van docenten.' Op basis van het onderzoek stelt hij dat 95 tot 97 procent van alle maatregelen een effect hebben dat groter is dan nul. Alleen: sommige zaken hebben nauwelijks uitwerking en andere hebben grote impact.

Hattie: 'Hoewel iedereen anders lesgeeft, hebben al die leraren dus gelijk als ze beweren dat hun eigen manier werkt, want eigenlijk werkt zo'n beetje alles. Wie heeft al eens een docent ontmoet die beweert niet bij te dragen aan het leerproces van de leerlingen? We moeten de lat dus hoger leggen. Als we van alle factoren met een positieve impact nu eens het gemiddelde nemen, dan verandert het beeld ingrijpend. Nog steeds heeft elke docent een effect dat groter is dan nul, maar nu dragen sommigen méér dan gemiddeld bij aan het leerproces en anderen minder dan gemiddeld. En ik weet wel bij wie ik mijn kinderen in de klas wil hebben!'

Uitdagende taken

Welke zijn die factoren die het grootste positieve effect hebben op het leren? John Hattie kan ze klip en klaar benoemen: 'Het onderzoek bevestigt de enorme impact van uitdaging en van het stellen van doelen. Veel docenten zijn bang om hun leerlingen te overvragen en daarom hakken ze de leerstof op in behapbare brokken, terwijl blijkt dat leerlingen juist meer leren als ze worden uitgedaagd. Natuurlijk moet de uitdaging ook weer niet zo groot zijn dat die ontmoedigend werkt. Het stellen van eigen doelen werkt motiverend voor leerlingen, maar zij hebben ondersteuning nodig bij het aanleren van deze vaardigheid. Onlosmakelijk verbonden aan uitdagende doelen is het geven van feedback. En tot slot is het heel belangrijk om succescriteria duidelijk te benoemen: leg leerlingen uit hoe het er uitziet als het goed gaat. Het tonen van uitgewerkte voorbeelden verhoogt het leereffect bijvoorbeeld enorm.'

Kortom, excellent onderwijs biedt studenten uitdagende taken met veel, zinvolle feedback en duidelijke criteria voor een succesvol resultaat. Hattie beaamt dat dit niet bijzonder

vernieuwend klinkt, maar de crux ligt natuurlijk in de praktijk: 'Stel dat ik een nieuw spel bedenkt, we noemen het "voetbal". Ik vertel je niet wat de regels zijn en ook niet wanneer je gewonnen hebt, maar ik stuur je wel het veld in om te gaan spelen. Voor veel kinderen is dat hoe zij school ervaren: ze hebben geen idee waarmee ze bezig zijn of wat ze moeten doen om succes te boeken. Wat kinderen bijvoorbeeld raar vinden: als je iets goed doet, krijg je meer van hetzelfde. Als het niet lukt, krijg je ook al meer. Als het dan nog steeds niet goed gaat, dan geef je het toch op? Het is voor docenten de kunst om door de ogen van de leerlingen te kunnen zien wat leren is. En om zoveel mogelijk alternatieve leerstrategieën paraat te hebben. Als bij een bepaalde leerling de ene strategie niet werkt, dan moet je een volgende proberen.'

Feedback

In zijn artikelen en presentaties benadrukt Hattie keer op keer het enorme belang van goede feedback. Ook hierover leven in de praktijk de nodige misvattingen. 'Veel docenten denken dat zij hun leerlingen in ruime mate feedback geven, maar als je het gaat meten blijkt het per leerling om luttele seconden per dag te gaan. Wanneer een docent praat tegen een hele groep dan vatten leerlingen dat niet op als individuele feedback. Om te weten wat voor een leerling een n t haalbare uitdaging is en welke feedback nodig is, zal ik als docent die leerling echt moeten leren kennen. Ik moet te weten komen wat die leerling al weet en veel belangrijker nog, waar hij moeite mee heeft en wat hij nog niet weet.'

Hattie vervolgt met een aantal somber klinkende statistieken. Uit metingen in klassen blijkt dat leerlingen ongeveer 40 procent van de stof die de leraar geeft al weten, dat ze 80 procent van hun feedback krijgen van andere kinderen en dat 80 procent

daarvan ook nog eens verkeerdt is. 70 Procent van wat er gebeurt in een klas ziet de docent helemaal niet. Daarom concludeert hij: 'Hoe meer feedback leraren kunnen krijgen over de resultaten van hun eigen inspanningen in de klas, hoe succesvoller zij kunnen zijn. Dat is meteen mijn visie op toetsen. Op veel plaatsen in de wereld worden toetsen gegeven om te zien hoe de leerlingen presteren, terwijl blijkt dat kinderen hun eigen niveau verbazingwekkend goed kunnen inschatten. In Nieuw-Zeeland hebben we juist een systeem opgezet van toetsen die leraren hun klas periodiek afnemen om te zien hoe zij zelf als docent presteren.' Overigens denkt Hattie op basis van wat hij gelezen heeft over het Nederlandse systeem van CITO-toetsen dat dit een geschikt hulpmiddel kan zijn voor docenten om hun eigen resultaten te evalueren. Maar de manier waarop zij informatie verzamelen is niet eens het belangrijkste benadrukt hij. 'Cruciaal is de omslag in het denken: als docenten en schooldirecteuren gaan optreden als evaluator van hun eigen onderwijs krijgt de kwaliteit de grootste impuls. De centrale vraag die zij zich moeten stellen is: hoe weten we dat we een groter dan gemiddeld effect hebben op de leerresultaten van onze kinderen?'

Leren zichtbaar maken

Natuurlijk is het niet alleen interessant om te weten wat het meeste effect sorteert, maar ook welke maatregelen relatief weinig uithalen. Dit zijn volgens Hattie de meer structurele zaken in het onderwijs, zoals de grootte van de klassen, leerlingvolgsystemen en het onderscheiden van verschillende leerstijlen. 'Uiteraard is het prima om kleine klassen te hebben, het is beter dan grote klassen. Maar het effect is beperkt. Dat geldt eigenlijk voor veel van die dingen waar politici graag veel geld tegenaan gooien omdat het zichtbaar en tastbaar is. Ook docenten praten graag over zulke zaken. Ze hebben het

LABEL

John A.C. Hattie studeerde in Otago, Nieuw-Zeeland, en promoveerde aan de University of Toronto in Canada. Hij werkte als docent, onderzoeker, adviseur en hoogleraar in Nieuw-Zeeland, Canada, de Verenigde Staten en Australië. Op dit moment werkt hij als hoogleraar aan de faculteit Onderwijskunde van de University of Auckland en als Project Director van asTTle (Assessment Tools for Teaching and Learning). Een uitgebreid cv en diverse publicaties zijn te vinden op zijn website:
www.education.auckland.ac.nz/staff/j.hattie

over het curriculum, over de manier van toetsen, over de beschikbare middelen, over methoden of over games. Ze hebben het over de kinderen, dat ze moeilijke kinderen hebben, met een laag niveau, en dat ze er daarom niet goed les aan kunnen geven. Ze wijzen naar de thuissituatie, terwijl die maar een kleine invloed heeft. Zelden spreken leraren over het doceren zelf. Zelden vragen ze aan een collega hoe die eigenlijk bepaalde onderwerpen behandelt; niet welke hulpmiddelen die collega inzet, maar welke vaardigheden of leerstrategieën. Het proces van onderwijzen is nu onzichtbaar. Mijn ambitie is om het leren en doceren zichtbaar te maken.'

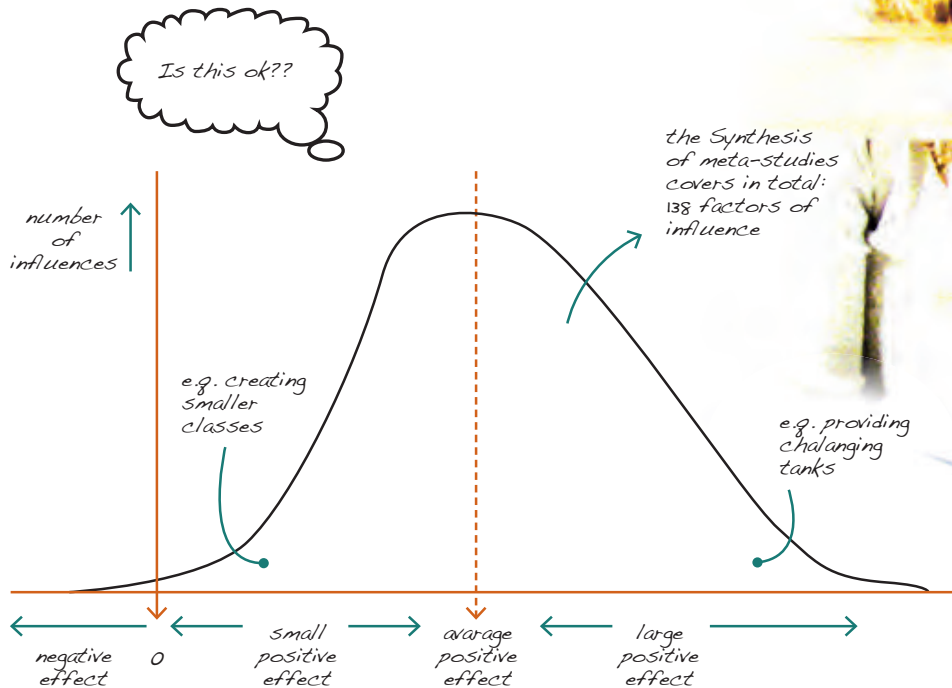
Etiketten als excuus

Het is moeilijk te geloven dat factoren als de stabiliteit van de thuissituatie en taalachterstand maar geringe invloed hebben. Het valt toch niet te ontkennen dat ze het leren bemoeilijken? 'Natuurlijk kan de achtergrond of thuissituatie een invloed hebben', zegt Hattie, 'maar ik heb er bezwaar tegen om dat als een barrière te zien. Er zijn veel dingen die een school kan doen om zulke belemmeringen te overwinnen. Kijk naar immigrantenkinderen; met goed onderwijs kan een deel – maar nog lang niet genoeg – fantastisch door de studieloopbaan komen. Ik ben blij dat ik me er vroeger niet van bewust was dat ik in Nieuw-Zeeland opgroeide in een lagere sociaal-economische omgeving. Helaas hebben we nu constant oog voor zulke barrières. Als je denkt dat zulke factoren het leren van kinderen tegenhouden, ben je in mijn ogen een slechte leraar. Er zijn veel docenten die het wel lukt om goed onderwijs te bieden ondanks zulke omstandigheden. Hun mindset, hun instelling maakt het verschil. Zij hebben de overtuiging: ik kan aan elke leerling goed lesgeven. Die leraren zouden we onder de loep moeten nemen: hoe doen ze het en waardoor lukt het hen?'

Dat kinderen allerlei etiketten opgeplakt krijgen, is John Hattie een doorn in het oog. Hij geeft aan dat niet alleen de docenten, maar ook de leerlingen zelf gaan verwachten dat ze niet kunnen slagen. 'Als je twee kinderen neemt met dezelfde leerproblemen en je labelt de een als "moeilijk lerend" en de ander niet, dan zal de laatste sneller leren.' Bovendien gebruiken volgens Hattie nogal wat docenten, ouders en kinderen etiketten als een excuus. 'Als iemand zegt dat hij dyslectisch is en ik antwoord dat ik dat kan oplossen, worden mensen vaak boos. Maar leesproblemen kunnen inderdaad worden opgelost. Als je met een probleem naar de dokter gaat en die antwoordt dat er iets aan te doen is, ben je toch blij? Als je een label gebruikt als een reden waarom een kind iets niet kan, dan hoeft het dus ook niet meer. Terwijl het niet meer is dan een diagnose. Het kost misschien meer moeite, maar een goede docent blijft alternatieve leerstrategieën proberen tot het lukt. Ik heb een collega en – werkelijk waar – er is nog geen kind met een leesprobleem bij hem geweest dat hij niet heeft kunnen helpen. Dus komen we toch weer uit bij de docent.'

Professionaliseringslag van binnenuit

Uit zijn uitspraken blijkt dat Hattie niet bang is om stelling te nemen. Integendeel, hij ziet het als een manier om discussie aan te zwengelen. Zijn ambitie is om een dialoog op gang te brengen waarbij collega's elkaar kritisch bevragen om een opwaartse kwaliteitsspiraal te creëren. Hattie: 'Ik geloof in de kracht van leraren die hun eigen prestaties evalueren. Als ik iets beweer, vraag jij terecht of ik dat met gegevens uit de praktijk kan onderbouwen. We gaan in dialoog over de interpretatie ervan: waar staan mijn leerlingen nu, waar stonden ze drie maanden geleden en waar denk ik dat ze over drie maanden moeten zijn? Hoe ga ik het aanpakken? Docenten moeten een overtuigende bewijslast opbouwen, zodat zij ouders, hun

collega's en de overheid kunnen laten zien dat wat zij in hun klas doen bovengemiddeld effectief is. Dat in hun groep elke leerling voortgang boekt en dat niemand achterblijft ten opzichte van de voortgang die verwacht kan worden.'

Hattie geeft aan dat dit zeker geen triviale opdracht is. Hij pleit dan ook voor instituten die kunnen ondersteunen in deze professionaliseringslag. De school ziet hij als een eenheid van de geschikte maat om de verantwoordelijkheid te dragen voor deze kwaliteitsverbetering. Dat alles vergt wel een enorme mentaliteitsverandering van docenten, die te kampen hebben met een cultuur waarin het regel is om de deur van het klaslokaal dicht te houden. Praten over hoe je lesgeeft, geldt in zo'n omgeving als toegeven dat je het niet kunt. Hattie: 'Toch is het na tweehonderd jaar tijd dat de onderwijzende professie volwassen wordt en de aanzet daartoe kan alleen van binnenuit komen. Kun je je voorstellen dat een chirurg geen openheid zou geven over de procedures die hij hanteert? Dat hij niet in discussie zou gaan met collega's over de effectiviteit daarvan? Architecten, advocaten, artsen en ingenieurs hebben allemaal verenigingen of colleges die werken aan de professionalisering van het vak. Beroepsorganen die onderzoeken wat excellente collega's onderscheidt, die best practices documenteren en die richtlijnen en adviezen verstrekken. Leraren zijn enorm betrokken en ze werken keihard. Maar het

is nu tijd om te onderzoeken of ze al die energie ook steken in de dingen die het best blijken te werken.'

De docent als change agent

John Hattie werkt al aan een nieuw boek, dat gaat over de mentale instelling van docenten die uitzonderlijk goede resultaten met leerlingen behalen. Het is een verhaal over bevologenheid en over het kweken van vertrouwen. 'Denk aan de beste leraren die je hebt gehad', zegt hij. 'Dat waren vast mensen met passie voor het vak. Als ik denk dat het mijn werk is om de leerstof uit het curriculum te behandelen en volgend jaar weer en nog eens en nog eens, wat denk je dan dat mijn stempel zal zijn op een leerling? Om te weten of je echt aan het leren bent, moet ik de motivatie hebben je als persoon te leren kennen. Ik moet zo'n sterke vertrouwensband opbouwen dat je in een klas durft te zeggen dat je iets moeilijk vindt of niet begrijpt. En dat is lastig.' Cruciaal is volgens Hattie hoe leerkrachten hun eigen rol zien: 'Ik geloof niet in de docent als facilitator. Het gaat er niet om een kind zo te begeleiden dat het zijn potentieel kan realiseren. Onze taak is ook deels sturend. Docenten die zichzelf zien als een "change agent", als een katalysator voor verandering, kunnen veel meer bereiken. Het is onze rol om te zorgen dat kinderen boven zichzelf uitstijgen, dat het ze lukt om hun eigen verwachtingen te overtreffen.'

